

Генерал-лајтнант РАДОВАН ВУКАНОВИЋ

ИЗВОЂЕЊЕ ОДБРАНБЕНЕ БОРБЕ У УСЛОВИМА ПОЗИЦИОНЕ ОДБРАНЕ

„Волимо сваки педаљ своје земље, јер је он натопљен крвљу њених најбољих синова и спремни смо да бранимо тај педаљ земље до последњег даха, ма са које стране долазио напад“.

Тито

У току досадашње оперативно-тактичке обуке старешина и штабова могло се запазити да се старешине далеко брже и правилније сналазе у динамици борбе у нападу него у одбрани. Осим тога, познавање савремене одбране, њеног значаја и суштине, заостаје у односу на познавање нападаног боја и операције. Код једног дела старешина постојало је погрешно и штетно схватање да не треба губити време на изучавању позиционе одбране, наводно ради тога, што ће наша Армија „само нападати“. Такво схватање долазило је отуда, што је наш старешински кадар поникао из Народноослободилачког рата у коме су сва борбена дејства, па и одбранбена, имала нападни и маневарски карактер, без крутих фронтова са изразито позиционим видом борбе. Осим тога, у ранијим програмима обуке старешина и штабова било је предвиђено сразмерно мало времена за обуку из одбране. Наравно, потцењивање потребе изучавања свих видова савремене одбране, па, према томе, и позиционе — као основног вида у условима савременог рата (по искуству из Другог светског рата), нема смисла и оно је скоро сасвим отклоњено. Правилан став према значају одбране који се одражава кроз оперативно-тактичку обуку, чешће третирање проблема одбране у „Војном делу“ и „Војном гласнику“ и одређивање довољног времена за изучавање одбране у садашњим наставним програмима, допринели су да се старешине још више интересују и удубљују у проблеме савремене одбране исто као и у проблеме напада.

Искуства која нам пружа борба савремених армија у последњем рату о значају и суштини савремене одбране, развој војно-политичких догађаја после рата уопште и развој односа међу државама посебно, агресивне тежње појединих земаља, нарочито великих према другим, у првом реду, малим земљама, још више истичу значај обуке старешина у вођењу упорне позиционе одбране, која има задатак да створи повољне услове за прелаз у напад у циљу наношења поражавајућег удара нападачу, примењујући овај вид борбе уз остале видове и форме борбених дејстава, укључујући и партизанске.

Сврха овог чланка није у томе да да целину одбранбене операције, јер то не дозвољава ни обимност питања која та целина обухвата, ни обим чланка који, разумљиво, мора бити ограничен. Осим тога, за то нема нарочите потребе, јер су већ извесна од тих питања била разматрана у досадашњим бројевима „Војног дела“ и „Војног гласника“, па се претпоставља да су се старешине са њима упознале. Зато је у овом чланку дат само осврт на период динамике одбранбеног боја и операције, тј. на одбранбену борбу у оквиру тактичких и оперативно-тактичких јединица. Наравно, без познавања општих начела савремене одбране, услова у којима се она води, задатака које она решава, инжењерског уређења одбранбеног појаса и његових елемената, организације садејства и маневра у одбрани, не може се потпуно схватити њена динамика, која претставља само завршну фазу претходних радњи, од чијег решења зависи и њен успех. Да би се видео целокупан ток одбранбене борбе, разматраћемо благовремено организовану позициону одбрану (не одбрану уопште) без непосредног додира са нападачем. Изнето гледиште у овом чланку о динамици одбранбене борбе у целини, углавном је у складу са одредбама наших борбених правила, која третирају проблем савремене позиционе одбране на основу последњих искустава савремених армија, и која служе као основа за извођење обуке старешинског састава наше Армије у трупи и школама. Поред тога, у чланку се донекле додирује и питање координације партизанских дејстава и позиционе одбране, које још није нашло одређено место у званичним правилима наше, па и других армија.

Ако бранилац очекује нападача на благовремено припремљеном и организованом одбранбеном појасу, било у граничним областима или у дубини територије, он отпочиње борбу још у фази нападачевог подилажења са циљем да га још пре непосредног напада на појас обезбеђења што више исцрпи и ослаби, што дуже задржи његов покрет, одложи његов напад, открије и осујети његове намере. У ту сврху браниочева авијација и артиљерија великог домета стављају под удар: колоне непријатеља које подилазе, важне саобраћајне чворове кроз које те колоне пролазе, рејоне прикупљања његових снага и технике и друге важне објекте на комуникацијама и у позадини. Таква дејства изводе се дању и ноћу, са циљем да се онемогући нормална концентрација непријатеља и његов развој и да се непрекидним дејством по њему, са земље и из ваздуха, морално и материјално ослаби, онемогућавајући му да предахне и да се среди пред нападом. Успех тих дејстава зависи од доброг извиђања и својевременог давања елемената за дејство артиљерије и авијације. Услови земљишта, као и предузете мере маскирања, могу отежати браничево извиђање, а метеоролошки услови ограничити или искључити дејство авијације. Ради тога, а и иначе, потребно је одржавати непрекидну радиовезу са партизанским одредима (јединицама) који, у овој фази, могу испољити дејства од огромне важности и користи за браниоца. Напад партизанских одреда на комуникације којима се нападач креће и њихово рушење на погодним местима, постављање и израда препрека разних врста, предузимање изненадних бочних препеда из унапред припремљених заседа или са погодних и прикривених прилаза и томе слично, могу бити веома погодне и успешне форме координације дејства партизанских и регуларних трупа које очекују противника на

организованом одбранбеном појасу. Таква дејства дају браниоцу могућност да и у најповољнијим временским и другим условима, посредним путем, одржава контакт са непријатељем и пре но што он ради савлађивања појаса обезбеђења, својим предњим деловима ступи у борбу са браниочевим предњим одредима. Осим тога, ако је обезбеђена веза са партизанским јединицама, бранилац може веома брзо да добије најтачније податке о кретању непријатеља, његовој јачини, местима одмора, преноћишта, преданака, итд. и да благовремено даје потребне елементе артиљерији и авијацији. У нашем Народноослободилачком рату имамо много примера који показују како су напади и мањих партизанских јединица (вода, чете, батаљона) на непријатељске јаче колоне дуж комуникација, дуже времена задржавале нападача, принуђавале га да се развије за борбу, наносиле му губитке и тиме знатно одговлачиле његово подилажење брањеном објекту — неком ослобођеном граду или правцу који је водио ка ослобођеној територији. То је давало могућности браниоцу града, вароши, правца или просторије да још више учврсти или организује одбрану. Чести су били случајеви да је непријатељ био принуђен и да одустане од даљег наступања услед партизанских дејстава, нарочито ако су била правилно примењена и комбинована са разним формама диверзија на његовим путевима подилажења. Таква ситуација давала је повољне услове браниоцу да из одбране пређе у напад и гоњење, пре но што нападач успе да подиђе одбранбеној линији — положају. Према искуствима из наших борби, ове форме партизанских борбених дејстава треба да буду усклађене и повезане са вођењем позиционе одбране. Њих сада треба теориски објаснити на темељу наше праксе тако да нађу своје место у нашим борбеним правилима и уџбеницима о одбрани.

Када подиђе појасу обезбеђења, нападач тежи да га савлада са што мање тешкоћа и губитака, да што пре дође у контакт са браниочевим снагама на главном појасу одбране, да установи њихов састав, јачину и распоред и да заузме одговарајући борбени поредак ради отпочињања главног напада. Бранилац, који је припремио појас обезбеђења и у њега иструго своје прелазне одреде, тежи да осујети такву нападачеву намеру, да га ослаби и истроши најупорнијим отпором и гипким маневром својих предњих одреда (да би што неспособнији и дезорганизованији стигао пред циљ), и да га принуди да накнадним увођењем својих снага за ојачање предњих делова открије своје намере и свој почетни борбени поредак. Борбу предњих одреда у појасу обезбеђења не треба схватити као неку слабу заштиту, или танки застор главног одбранбеног појаса, који ће нападач лако и без тешкоћа поцепати због релативно малих снага које га бране. Предњи одреди, без обзира на своју снагу, добро избежбани и по могућности подржани ватреним средствима са главног појаса, могу да одиграју веома важну улогу у односу на целу операцију. Њихова упорност изразито се повећава на земљишту које је погодно за одбрану, каквим претежно обилује наша земља, како у својим пограничним рејонима, тако и у унутрашњости. У појасу обезбеђења треба искористити сваки објекат погодан за упорну одбрану, нарочито дуж комуникација којима се обично крећу главне нападачеве снаге, као и на другим правцима његовог вероватног наступања, не испуштајући из вида и међупросторе које нападач може искористити у случају жестоког отпора дуж комуникација. Користећи разне објекте и услове земљишта: узвишења, теснаца, гребене,

крш, раскрснице путева, засебне куће и групе кућа, преграде на путевима, жаруге, потоке и друге водене препреке, итд. (нарочито ако су благовремено припремљени за одбрану — чему треба увек тежити), предњи одреди претварају појас обезбеђења у тешко савладљиву зону која се може бранити слабијим снагама и без великих губитака. С друге стране, нападач је принуђен да попуњава своје осетне губитке, сређује понова своје јединице, мења борбени поредак и, евентуално, одгађа напад.

Да би брањени правци у појасу обезбеђења били што неприступачнији, бранилац повезује систем вештачких са природним препрекама постављањем мина на најпогоднијим отсецима и правцима за наступање, као и рушењем комуникација на погодним местима, увезујући и систем своје ватре са тим отсецима, односно местима. Предњи одреди морају активно дејствовати са својих положаја у појасу обезбеђења, одбијати нападе непријатеља и сами предузимати честе противнападе. Према борбеним правилима предњи одреди треба да дејствују методом маневарске одбране. То значи, дајући отпор на низу унапред изабраних и за одбрану припремљених узастопних положаја, принудити непријатеља да се пред сваким положајем или линијом одбране развије, и, не доводећи борбу до краја, изићи испод његовог удара ради организације одбране и пружања отпора на следећој линији. Примена искључиво маневарске одбране предњих одреда у појасу обезбеђења одговара великим армијама (које јаким снагама и техником очекују непријатеља на главном одбранбеном појасу), јер се борбом у претпољу могу благовремено открити снаге и намере нападача. Али, у нашој Армији не треба се круто држати такве поставке, већ метод дејства предњих одреда треба нешто друкчије оријентисати. Упорност предњих одреда, у нашим условима, често ће морати да буде максимална (нарочито у пограничним појасевима), а понекад ће захтевати да извесни делови до краја остану на својим положајима. Према томе, то већ није метод маневарске него позиционе одбране са еластичним маневарским дејством (разликуј од маневарске одбране). Ова упорност биће нарочито потребна ако се, из извесних разлога, оријентишемо на вођење дуже одбране. Ако, на пример, организујемо позициону одбрану на извесном сектору према државној граници тако, да њен предњи крај повучемо уназад због услова земљишта или да би избегли почетни ударац нападача по нашим главним снагама, онда појас између предњег краја и границе можемо бранити предњим одредима из састава снага са главног појаса. Пошто ће у пограничном појасу бити и сталних фортификациских објеката са сталним посадама за њихову одбрану, упорност предњих одреда несумњиво ће бити знатно већа. Зато се предњи одреди у том појасу и у међупросторима таквих објеката морају упорно бранити, а на важнијим правцима до краја остати у њима, да би онемогућили нападачу да лако и без већих жртава савлада утврђени гранични појас, иако је брањен релативно слабијим снагама. Координација дејства предњих одреда и сталних посада нарочито је важна ако стална посада неког објекта буде уништена. Тада не треба дозволити нападачу да тај објекат заузме и наслоном на њега даље продре, већ најближи део предњег одреда треба да га поседне пре непријатеља и да продужи борбу у садејству са деловима ван њега. Предњи одреди (укључујући и сталне посаде) у целој дубини појаса обезбеђења, користећи природне и вештачке препреке, треба да испољавају најжилавију упорност дробећи нападача пред

сваким положајем, са сваког објекта и на сваком кораку. Не само у одбрани пограничних рејона, него и у другим условима, у унутрашњости земље, пред сваким појасом за одбрану који има и свој појас обезбеђења, предњи одреди треба да испоље највећу упорност задржавајући се што је могуће више времена на сваком положају, у борби за сваки објект. Из искуства знамо да и одвојене стпорне тачке, брањене мањим снагама упорног браниоца, могу дуго времена да укоче цео борбени поредак нападача, а често и да га онемогуће да пође изабраним правцем. Услови за такву упорност предњих одреда код нас су врло повољни.

Последњи отпор у појасу обезбеђења предњи одреди дају са положаја борбеног осигурања, са којег се, под његовом заштитом и заштитом ватре са главног појаса, повлаче у састав својих јединица. Остаци сталних посада прикупљају се негде у позадини на одређеном месту и сређују да би продужили даљу борбу у саставу осталих јединица одбране. Може се десити, да се упорношћу предњих одреда на извесном правцу нападач исцрпи и поколеба услед већих губитака, тако да стекне уверење да се налази пред предњим крајем главног појаса одбране. На погодним правцима, такве случајеве треба искористити за извршење противнапада извесним снагама из дубине појаса одбране, водећи рачуна да се не ослабе снаге које су одређене за одбрану предњег краја. Сналажљивост, правилна оцена и смелост старешина, као и добра веза са предњим одредима у таквим ситуацијама имају одлучујући значај. Наравно, предузимање таквог дејства може доћи у обзир само по одобрењу најстаријег команданта који има преглед целе ситуације на фронту. Зато се не треба повести за евентуалним мањим успехом на извесном делу у појасу обезбеђења, а запоставити целину фронта и основни задатак јединице у одбрани.

При одређивању састава, јачине и броја предњих одреда не треба се држати неке утврђене норме. То зависи од важности брањеног правца, ширине фронта, јачине и састава јединице која их истура и других услова. Према искуству, било их је 1, 2 или 3 одреда, јачине чете до батаљона, првенствено са транспортним средствима ради веће покретљивости. Али, с обзиром на тражену упорност, која је напред наведена, већа покретљивост није неопходна, нарочито ако су повољни услови земљишта за упорну одбрану. Наравно, нормално снабдевање предњих одреда из позадине мора се обезбедити брзо покретним средствима. Ако борбу предњих одреда подржавају авијација и артиљерија са главног положаја, онда њихово дејство треба усредсредити по главним непријатељским снагама, по његовим колонама и местима прикупљања, по артиљериским и минобацачким батеријама које су већ у дејству, по његовим транспортима, итд., јер се тиме наносе губици нападачу и олакшава борба предњих одреда. Појаву и дејство партизанских одреда у позадини или на бокovima нападача предњи одреди користе за још већу упорност.

Савлађивањем појаса обезбеђења нападач још не долази у додир са главним положајем браниоца и снагама на њему. У томе га спречава отпор са положаја борбеног осигурања браниоца, организованог непосредно пред предњим крајем (до 1—2 км) и поседнутог мањим деловима (до вода) по систему лосебних отпорних тачака и чворова.

Борбено осигурање, које истурају снаге са главног положаја, опирајући се на земљиште и организацију свог положаја (фортификациско уре-

ђење и разне препреке природне и вештачке), дејством своје ватре, која се на појединим секторима може и ојачати, не само што онемогућава изненадни напад и извиђачко-осматрачку делатност нападача и што га доводи у заблуду у погледу стварног протезања предњег краја главног појаса, него му наноси осетне губитке пре но што успе да овлада његовим положајем и избије пред предњи крај.

Довођење нападача у заблуду у погледу стварног предњег краја одбране има огроман значај за браниоца. Ако бранилац успе да обмане нападача, избећи ће његов почетни, обично моћни удар, по стварном предњем крају и снагама на главном положају, може одложити почетак напада, довести у питање материјалну припрему нападача, поколебати га и у извесном степену чак деморалисати. Зато се борбено осигурање са предњим деловима ојачава тако, да може задржати све покушаје напада нападачевих претходничких делова и, услед таквог отпора, довести га до уверења да је непосредно подишао стварном предњем крају. У вези те заблуде, нападач може предузети планирање и организовати свој напад са знатним негативним последицама: погрешно планирање арт. припреме, неправилан избор осматрачница, нереална организација везе, груписање снага и средстава и заузимање полазних положаја који не одговарају ситуацији, непотпуна организација садејства, неефикасан удар артиљерије по лажним објектима испред предњег краја, велики утрошак материјалних средстава, итд. Кад заузме лажни предњи крај и одбаци борбено осигурање, нападач тек онда улази под удар ватре са стварног предњег краја, тако да може бити принуђен да се заустави, одгоди свој напад, да поново врши његову припрему, организује садејство, материјално обезбеђење, итд., да би отпочео напад на главни положај. Осим тога, у свим таквим случајевима изненађења неминовни су већи губици код нападача. И у овом случају, ако се осети колебање код непријатеља и ако партизански одреди угрозе његове комуникације (за дотур муниције на ватрене положаје за нову артиљериску припрему) и базе за снабдевање, бранилац има повољне услове да својим резервама изврши противнапад или противудар (у зависности од услова и расположивих снага) на непријатеља пред предњим крајем, да потом предузме гоњење и уништавање његових снага и принуди га да увођењем нових снага савлађује отпор поново истурених предњих одреда испред главног појаса и поново организованог борбеног осигурања.

После извесне борбе нападач ће, ипак, успети да савлада отпор слабијег борбеног осигурања, да га одбаци са његових положаја, да дође у додир са предњим крајем главног положаја и да заузме полазне положаје за напад. Али, и у том случају, борбено осигурање мора дати најјачи отпор све дотле док не буде очигледно да се даље не може одржати, када се организовано и под заштитом ватре са главног положаја повлачи у састав својих јединица. Његова већа упорност и његово ојачавање ради те упорности потребни су нарочито ако нападач успе да брзо подиђе положају БО или је већ у додиру са њим и ако бранилац не може да организује појас обезбеђења због карактера и резултата претходно вођених борби, после којих се прешло у одбрану и приступило њеној организацији (ако, на пример, нападач из гоњења на достигнутој линији пређе у позициону одбрану, услед исцрпљености и сусрета са новим, свежим и јачим снагама непријатеља). У том случају

услед непосредног контакта, бранилац неће имати појас обезбеђења, ако не би одлучио да свој предњи крај, због повољнијих услова његове организације, повуче нешто уназад и на достигнутој линији остави предње одреде.

Пошто својим предњим деловима избије пред предњи крај одбране, под њиховом заштитом нападач предузима све организационе и материјалне припреме за претстојећи напад. Он у то време привлачи резерве фронту, врши прегруписавање снага и средстава, дотура материјалне потребе за напад, евакуише рањенике, болеснике и непотребан материјал, развија борбени поредак са одговарајућом мрежом командовања, извиђања и осматрања, поставља артиљерију на ватрене положаје, заузима полазне положаје за напад, итд. Бранилац предузима све мере да уђе у суштину живота и рада нападача у том периоду, како би открио његове намере, снаге, распоред и почетак напада и припреми одговарајући отпор и ударац који би довео до сламања тога напада; врши даноноћне ударе артиљерије и авијације по нападачу који се налази у стању прикупљања и померања, омета га, исцрпљује и дезорганизује. Дејство партизанских одреда, првенствено по нападачевим базама за снабдевање, транспортима и резервама које се крећу ка фронту, биће често од велике користи за извршење задатака одбране у овој фази, нарочито кад бранилац нема авијације, кад је нема довољно, или је њено дејство ограничено или искључено због атмосферских и других прилика. Коришћење узетих података од заробљеника са предњег краја и од бегунаца, провлачење мањих група са радиосредствима кроз непријатељски распоред, може допунити извиђачко-осматрачку и другу браниочеву делатност за добијање потребних елемената о нападачу. Пошто су подаци који се добијају од партизанских одреда из нападачеве позадине веома драгоцени, дужност је њихових старешина да их брзо сређују и достављају што пре (најбоље преко радиостанице) и најсигурнијим путем. Од правилног рада браниоца, од тога како је усмерио рад својих органа и штаба и какве је мере предузео у овом периоду да би правилно оценио снаге нападача и прозreo његове намере, зависи даљи успех одбране.

У време непосредно пред нападом, тј. пре почетка артиљериске припреме, нападач се налази у извесној кризи због велике изложености људства и технике на полазном положају, близу браниоцевог предњег краја, на релативно уском простору и под непосредним дометом целокупне браниоцеве артиљерије. То је моменат када се браниоцу пружа последња могућност да, пре но што нападач крене у напад, својом противприпремом, тј. најсилнијим ударом своје артиљерије (у првом реду), авијације и других ватрених средстава нанесе велике губитке нападачу, унесе дезорганизацију у његове редове и натера га да одложи сам напад. (Да ли ће бранилац правилно искористити тај моменат, зависи и од тога да ли је обавештајно - извиђачким путем прикупио тачне податке о непријатељу, а нарочито о почетку његове артиљериске припреме). Јасно је да ударе треба усредсредити на оне рејоне у којима се налази основна маса нападачеве пешадије, артиљерије и тенкова. Од ефикасности изведене противприпреме зависи да ли ће нападач одложити свој напад за дуже или краће време. У извесним повољним условима — ако се утврди да је нападач претрпео веће губитке, да је дезорганизован и да ће му бити потребно дуже времена да се среди и припреми за поновни напад, и ако бранилац има јакe резерве и друге ешелоне на расположењу — треба

предузети противудар са циљем да се нападач растроји, да му се нанесу још већи губици и онемогући не само припрема за поновни напад, већ да се при повољном развоју противудара предузме енергично гоњење до његовог потпуног уништења. Ако нема услова за наношење противудара или ако недостају одговарајуће снаге, ипак треба користити слабост непријатеља у том тренутку и извршити противнапад, макар и мањим снагама, да би му се онемогућило брзо сређивање после противприпреме. Резултате противудара и противнапада, после успешно изведене противприпреме, треба нарочито користити у моменту када је нападач истовремено угрожен у својој позадини дејством партизанских одреда и принуђен да издваја део снага из свог борбеног поретка и упућује их ради заштите од њиховог дејства. У Народно-ослободилачком рату имамо доста примера да је нападач, и поред велике надмоћности и повољног развоја дотадање борбе, одустајао од напада и отпочињао повлачење (које се понекада претварало у бекство), ако би му се из позадине појавиле макар и мање наше снаге, или ако би се извесне наше јединице са фронта пробиле и отпочеле дејство у његовој позадини. Зато се координацијом дејства партизанских делова са дејствима регуларних јединица на фронту знатно појачава отпорност одбране.

Наравно, противприпрема може бити неефикасна и нецелисходна ако се не располаже тачним подацима о непријатељу, почетку његовог напада и распореду и ако није добро организована и благовремено изведена. Превремена противприпрема открива цео систем ватре браниоца и даје могућност нападачу да врши одговарајуће измене у свом борбеном поретку. Противприпрема мора бити централизована у рукама најстаријег команданта на брањеном правцу, јер би иначе њено дејство у оквиру појединих тактичких јединица било врло ограничено. Понекад се може одустати од извођења противприпреме, ако се располаже ограниченим количинама муниције. Но, у сваком случају, треба имати у виду да је противприпрема врло корисна и ефикасна мера, од које не треба одустајати ако је материјално припремљена и обезбеђена њена својременост.

Све досада наведене мере браниоца предузимају се с циљем да се непријатељу нанесу што већи губици, да се установи његова јачина, састав, распоред и намере и да се принуди да потпуно или за дуже време одустане од главног напада.

Но, ако општи напад на одбранбени појас, и поред свих дотле предузетих мера, ипак отпочне (јер нападач често успева да их издржи и савлада), бранилац треба да користи цео систем унапред припремљених и повезаних положаја, распоред својих снага и ватрених средстава на њима, као и њихов смели маневар, да би онемогућио и разбио тај напад. Почетак напада претставља фазу највећег напрезања браниочевих снага и максималних напора сваког дела одбране, у којој треба издржати најјаче и најтеже ударце нападача. Ако бранилац издржи прве ударце и истрајно продужи борбу, код њега се повећава самоувереност и снага отпора. Скоро цео наш ратни кадар лично је искусио какав је значај за целину извесне борбе имало неустрашиво сачекивање нападача на организованом положају и одбијање његових првих најјачих удараца. У почетку напада, нарочито ако је непријатељев притисак веома јак и ако је очигледна његова надмоћност, код браниоца се може појавити

неизвесност, па и колебљивост у погледу дужег одржања брањеног положаја. Али после одбијања тога напада, у очекивању следећег, бранилац постаје све сигурнији, тако да при одбијању следећих напада долази до потпуне уверености о немогућности нападача да се пробије на брањеном правцу. Подвлачим, да од испољене упорности браниоца у почетној фази непријатељског напада највећим делом зависи чврстина целокупне одбране. Имамо безброј примера из наше ратне стварности где је почетни отпор нарастао до такве снаге коју никакав нападач није могао сломити. Улога старешине — команданта и његово непосредно руковођење у том моменту могу да буду од пресудне важности за издржљивост и упорност бораца. Ако би се колебљивост и попуштање у одбрани појавило у почетку, за време ватреног удара свих средстава нападача, онда је то један од услова да се они у току даље борбе још више појачају.

Напад на главни појас одбране и његов предњи крај, као најјачу линију отпора у том појасу, обично, отпочиње артиљерском и авијацијском припремом напада. Ди би избегао последице тог снажног ватреног удара, бранилац склања своју живу силу и технику у припремљена склоништа, а на положајима оставља осматраче и послуге са дежурним ватреним средствима, који ометају нападача да се за време артиљериске припреме приближи и заузме јуришни положај, као и погодне објекте за напад који се налазе у непосредној близини предњег краја.

За време артиљериске припреме нападач врши последње припреме за полазак у напад и заузима јуришни положај са кога се, чим артиљерија пренесе своје ударе по дубини, баца својим првим ешеленом пешадије и тенкова на предњи крај одбране. Бранилац, користећи вешто организовани предњи крај и систем разних препрека (противпешадских и противтенковских), снажним дејством своје ватре са главног положаја и из дубине и одлучним противнападима, растројава и уништава пешадију и тенкове нападача, не дозвољава му уклињење у предњи крај и одбацује га на полазне положаје. У том моменту успех браниоца зависи од доброг и чврстог руковођења и правилног коришћења свих ватрених средстава одбране и координације њиховог дејства. Комбинацијом фронталне са унакрсном и бочном ватром пешадије и артиљерије треба засути нападача пред предњим крајем таквом ватреном кишом која ће му нанети веома велике губитке. Артиљерија, као моћно и основно средство одбране, својом запречном ватром и непосредним гађањем одбија напад тенкова и пешадије нападача на непосредним прилазима предњем крају и води борбу са његовом артиљеријом. Авијација дејствује по резервама и другим ешелонима, онемогућава им покрет и наноси губитке. Ако нема авијације, или јој је ограничено дејство, артиљерија, у границама домета, води борбу са непријатељском артиљеријом и туче његове колоне које подилазе фронту из дубине. Бранилац је дужан да одбије непријатељски напад својим снагама са предњег краја, без увођења својих резерви, а кад га одбије да што пре уреди и припреми свој борбени поредак за одбијање поновног напада. То, конкретно, значи: успоставити прекинуте везе, извршити попуну муницијом и другим материјалом, извршити евакуацију мртвих и рањених, поправити разрушене или делимично оштећене делове траншеја, склоништа, осматрачница, итд. Све то захтева напоран и интензиван рад ор-

гана команди и јединица, а то је неопходно учинити да би се и даље одржала упорност на положајима и онемогућио, односно сломио поновни нападачев покушај.

Ако нападач, и поред отпора на који наиђе, успе да пробије предњи крај одбране, местимично се уклини својим деловима у главни положај, заузме поједине отпорне тачке и почне се ширити по положају, бранилац предузима смеле и одлучне противнападе својим батаљонским и пуковским резервама. Опирући се на организоване батаљонске и противтенковске рејоне одбране у дубини, он не дозвољава нападачу да развије успех дубљим продором и ширењем у главном појасу. Координацијом ватреног дејства свих делова одбране на главном положају са предузетим противнападима и њихово увезивање са артиљерском подршком ДАГ-а и ПАГ-ова уништавају се уклињени делови непријатеља. Противтенковска средства одбране, распоређена по дубини у припремљеним рејонима и на противтенковским линијама, очекују напад непријатељских тенкова са циљем да их задрже и спрече њихов продор. Уништавање појединих тенкова нападача, који се уклине у одбрану, треба препустити појединим противтенковским оруђима, пушкама, минама или гранатама, не ангажујући за то целу или већи део противтенковске артиљерије, која мора бити увек спремна да одбије масовни напад тенкова. Остала средства одбране, која не учествују у непосредном уништењу уклињеног непријатеља (далекометна артиљерија, авијација), дејствују по његовим подилазећим деловима и не дозвољавају потхрањивање напада из дубине.

Ако бранилац, и поред предузетих противнапада батаљонским и пуковским резервама, не успе да задржи нападача и поврати изгубљене тачке, односно делове главног положаја, онда се мора предузети противнапад дивизијских резервама да би се спречило његово даље надирање у дубину главног појаса ка артиљерским и резервним положајима дивизија. Уз подршку целокупног борбеног ватреног система и јуришне авијације (ако је има) тим противнападом треба не само разбити непријатеља који је продро унутар одбране, већ га одбацити преко предњег краја и успоставити првобитно стање на главном положају у циљу сламања даљих покушаја напада на њега. Да би непријатеља отсекао од главних снага и уништио, бранилац усклађује дејства свих делова одбране, користи припремљене преградне положаје, погодне линије и отпорне тачке које су бочно постављене према нападачу. Противтенковска резерва дивизије са припремљених противтенковских линија одбија налете нападачевих тенкова, а авијација и далекометна артиљерија дејствују по његовим подилазећим колонама и резервама, ометајући га да убацује нове снаге на место продора, или да прихвати своје угрожене снаге. Браниоци тенкови учествују у противнападима, садејствују пешадији у одржавању појединих положаја и делова у њима, или се користе појединачно као покретне или непокретне ватрене тачке против нападачеве пешадије и тенкова. Противавионска артиљерија води борбу са непријатељском авијацијом и онемогућава јој да наноси ударе по снагама одбране, а у међувремену, када непријатељска авијација не дејствује, води борбу са непријатељским тенковима. Противнапади пуковских и дивизијских резерви могу уследити једновремено или појединачно — на одвојеним правцима — у зависности од развоја ситуације и користи која се може постићи на један или други начин. Противнападе треба подржавати не само снагама и средствима непосредно ангажова-

ним у борби (јер на њиховом правцу непријатељ напада), него и снагама и средствима јединица са суседног сектора одбране, где нападач не врши напад или напада мањим снагама. Умешност у руковођењу одбраном огледа се у зналачком коришћењу и ангажовању свих расположивих снага и средстава, у вештој примени одговарајућег маневра резерви из дубине и скинутих снага са неугрожених и мање угрожених праваца и отсека и њиховом брзом пребацивању на угрожене правце одбране. Маневар, који се предвиђа у оквиру свих јединица, треба да примењују све старешине, командири и команданти, јер од брзог и правилног извођења маневра зависи остварење неопходних густина на угроженим правцима које су потребне да би се задржао даљи напад непријатеља.

Ако је непријатељ, и поред противнапада дивизиских резерви, успео да заузме цео главни положај, да продре у дубину главног појаса одбране и угрози артиљериске и резервне положаје дивизија, бранилац је дужан, опирајући се на те положаје и систем ватре противтенковских рејона у дубини, да задржи даље наступање пешадије и тенкова до подилажења резерви и других ешелона корпуса. Команда корпуса, у свом делокругу треба да предузме одговарајући маневар расположивим снагама и средствима са циљем да створи што јачу групацију за извршење противнапада. После извршене припреме и организације, други ешелон (односно резерва) корпуса, опирајући се на други одбранбени појас и противтенковске рејоне и линије у дубини одбране, врши противнапад са резервног положаја дивизија или са једног од преградних положаја. Уз подршку целокупне артиљерије (укључујући и ААГ), авијације, тенковске резерве и осталих средстава, снаге које врше противнапад разбијају, окружавају и уништавају непријатељску групацију која се уклонила у главни појас одбране и успостављају положај на предњем крају, прво у појасу једне, а затим и у појасу друге дивизије. Дивизија, у чијем се појасу изводи противнапад, заједно са другим ешелонима корпуса учествује у успостављању свога главног положаја.

Други ешелон (резерва) корпуса неће увек бити у стању да својим противнападом постигне успех и успостави одбрану на првобитним положајима, тако да ће нападач, ако успе да одбије противнапад браниоца, вероватно продужити наступање ка другом појасу одбране. У том случају, бранилац, ослањајући се на организоване положаје на другом одбранбеном појасу, противтенковске линије и рејоне, има задатак да нападачу пред предњим крајем нанесе што веће губитке, задржи његово даље наступање и онемогући му да из покрета заузме други појас одбране. Својим отпором бранилац принуђава нападача да се задржи и врши припреме за нови напад. Тиме се ствара потребно време за подилажење следећег ешелона одбране — другог ешелона армије.

Као што се види, око главног појаса одбране (као најважнијег у погледу организације на њему и снага и средстава које га бране) води се најупорнија борба између нападача који тежи да га што пре савлада и заузме и браниоца који тежи да нападача на њему разбије. За његово савлађивање нападач ангажује своје основне снаге и употребљава не само пуковске и дивизиске резерве, већ често, при већем отпору браниоца, и други ешелон и резерве корпуса, тако да за овлађивање другим појасом мора увести своје

оперативне резерве. Под новим и снажним ударцима браниоца, такав темпо наступања са превременим утрошком снага, може се претворити у неуспех, па чак и пораз нападача. Од активности одбране, честих противнапада и правилно и благовремено предузетог маневра у оквиру главног појаса, зависи упорност одбране на следећим одбранбеним појасевима и извршење постављеног задатка. Очигледно је да се активност одбране постиже честим и снажним противнападима који не дозвољавају нападачу да наступа тамо где хоће и који га у процесу боја троше и принуђавају да се задржава (да би извршио попуну изгубљених снага и средстава), а често и да одустане од даљег напада. Зато сваки погодан моменат, а нарочито небудност непријатеља, треба искористити за извођење противнапада, јер то нападача свестрано истраљује. Уосталом, непријатељ не може непрекидно нападати; често ће бити потребно да се задржи и прекине напад да би извршио прегруписавање снага и средстава или довео у ред своје јединице и снабдео их потребама за продужење даљег напада. То време треба увек искористити за извођење противнапада, јер и мањи противнапади ограничених размера ометају нормални рад нападача, концентрацију или маневровање његових снага. Противнападе треба усмеравати нарочито у спојеве или празнине које се у току напада образују у нападачевом борбеном поретку, јер се на тим правцима најлакше могу угрозити бокови и позадина појединих нападачевих делова. Противнападе не треба предузимати само због тога да би се реагирало на увођење нових нападачевих снага или на његов појачани притисак, већ и за то да се непријатељ присили да превремено утроши своје резерве, тако да нема чиме да развије већ постигнути успех. Старешине које предузимају противнапад морају добро проценити његову корисност и изабрати најпогоднији моменат за његово извршење. Утрошене резерве у противнападима треба обавезно обнављати, било снагама које су већ учествовале у борби, било са неког ненападнутог сектора фронта, јер се без обнављања резерви одбрана не би могла потхрањивати. Обновљену резерву треба брзо довести у ред, извршити њену попуну и припремити је за поновне противнападе.

Јединица (или њен део), која у току борбе буде окружена, мора истрајати у борби све док добије наређење да се из окружења пробије или буде деблокирана снагама одбране ван окружења. Наравно, ако окружена јединица нема никакве везе са спољним снагама, старешина поступа самоницијативно, примајући на себе одговорност за последице.

Ако и поред увођења у борбу другог ешелона, односно резерве корпуса, не успе да задржи даље надирање нападача, који, убацивањем у продор свежих и крупних снага, угрожава стабилност и чврстину целе оперативне одбране, бранилац треба да изврши противудар снагама другог ешелона армије, са циљем да отсече и уништи непријатељску групацију која се дубоко уклинила у одбрану, да поврати изгубљене положаје и рејоне и стабилизује одбрану у целом појасу. Успех противудара зависи од правилности и потпуности изведених припрема и организације садејства свих јединица и родова војске који у њему учествују. Противудар треба изводити јаким снагама и средствима, тако да се на правцу удара може постићи надмоћност над непријатељем. Ради тога команда армије, поред другог ешелона и резерви, тежи да извуче што веће снаге и средства из првог ешелона (али без веће штете

за продужавање одбране) да би их употребила у противудару. У том циљу армија ће понекад добити накнадна ојачања из фронтовске резерве, а за олакшање извођења противудара могу се корисно употребити јаче партизанске формације из позадине фронта. Јединице које учествују у противудару развијају се на другом одбранбеном појасу (ако то ситуација дозвољава) или на једном од преградних положаја, тежећи да заузму бочни положај према главној непријатељској групацији која се највише пробила у дубину одбране, да би је могле тући по основици клина у циљу потпуног отсецања и уништења. Команда армије, преко штаба и својих органа, мора непрекидно да прати ток борбе и анализира извиђачке податке својих јединица, да би могла правилно ценити ситуацију и изабрати најпогоднији моменат за противудар. Противудар треба вршити кад се непријатељ јако исцрпи и осетно ослаби снага његовог удара и даљег наступања и када је утрошио своје ближе оперативне резерве. То је обично онај моменат када нападач пробије главни појас одбране и подиђе другом појасу или се у њега делимично укљини (јер му је за пробијање и заузимање другог појаса потребна нова припрема и промена дотадашњих ватрених положаја артиљерије — у то време његова артиљерија још није успела да заузме нове ватрене положаје, веза је испрекидана, командовање поремећено, а ближе резерве већ утрошене).

Понекад треба извршити противудар и пре но што нападач уведе своје оперативне резерве, нарочито онда кад се оцени да би непријатељ могао да постигне успех оперативног значаја и без њиховог увођења у борбу. Противудар изводе одређене јединице уз подршку целокупне авијације и артиљерије (у првом реду ААГ), док остале јединице продужавају одбрану. Снаге које учествују у противудару треба обезбедити од удара непријатељске авијације. Зато ПА артиљерија за остварење ових задатака мора бити спремна да изврши потребан маневар покретом.

Противударом другог ешелона армије треба не само повратити изгубљени оперативни положај армије, већ даљи ток одбранбене борбе преокренути тако да бранилац може преузети иницијативу у своје руке и прећи у напад, односно противофанзиву за потпуно уништење нападачеве крупне групе, а то је и циљ савремене оперативне одбране.

Ако нападач успе да продре јачим механизованим јединицама у оперативну дубину, први ешелон армије, опирајући се на први и други појас одбране и преградне положаје између њих и у њима, продужава борбу са пешадијом нападача и задржава њено наступање. Други ешелон армије и артиљеријске резерве (тенковска, противтенковска), а по потреби и резерве фронта, опирајући се на организовани трећи одбранбени појас и преградне положаје у дубини, задржавају даље продирање нападача, окружавају и уништавају његове механизоване снаге у оперативној дубини, а потом, заједно са осталим снагама, уништавају непријатељске снаге у тактичкој дубини и успостављају првобитно стање у њој. Ако нападач заузме први и други појас, браниочеве снаге задржавају нападача пред трећим појасом до доласка фронтних резерви.

Као што се види, армија је у стању да својим снагама и средствима, са извесним ојачањима, води дугу, упорну и успешну позициону одбрану са далеко надмоћнијим нападачевим снагама и да створи повољне услове за пре-

лазак из одбране у противофанзиву ради његовог уништења. Али, у савременим условима, одбрана може бити изложена непрекидним ударима непријатељске авијације и ваздушних десаната и угрожена бојним отровима. Тиме се, поред наносења губитака, знатно отежава рад браниоца у самој динамици и спутава његов маневар. Зато треба предузимати одговарајуће мере да се та дејства онемогуће или што више ограниче.

Нападач тежи да својом авијацијом нанесе што веће губитке браниоцу у тактичкој дубини, нарочито на главном појасу одбране, на коме су густо концентрисане главне снаге и средства браниоца. Зато све јединице одбране, поред пасивних мера заштите, нарочито маскирања, морају бити спремне да се заштите сопственим средствима од ниско летећих авиона, а противавионска артиљерија тако постављена на ватреним положајима да може заштитити главнину снага и средстава и најважније објекте од удара непријатељске авијације и да се, у случају потребе, може користити и против нападачевих тенкова. Исто тако, она мора бити спремна да у одговарајуће време изврши маневар покретом или ватром за обезбеђење противнапада и противудара.

У савременом рату није искључена употреба бојних отрова од стране агресора. Њихово дејство може имати тешких последица за борбену готовост јединица, нарочито ако нису благовремено предузете мере за заштиту. Да не би до тога дошло, трупе морају бити увек спремне да на знак опасности од бојних отрова одмах предузму предвиђене мере индивидуалне и колективне заштите људства и материјала и да приступе хитном отклањању насталих последица од примењених бојних отрова.

У прошлом рату нападач је у току напада примењивао ваздушне десанте у складу са дејствима оних снага које су нападале с фронта. Судећи по развоју савремених армија такве форме напада могу доћи до још јачег изражаја у будућности. Напад непријатељског ваздушног десанта најчешће треба очекивати у почетку напада на главни појас одбране, на правцу предвиђеног наступања нападачевих главних снага, на погодним местима за спуштање авиона, негде у оперативној дубини браниоца. Мање групе падобранаца могу се очекивати и у тактичкој дубини. Ваздушни десанти имају задатак да дезорганизују одбрану и да заузму и одрже важне објекте у позадини браниоца и у самом његовом борбеном поретку до доласка главних снага које дејствују с фронта. Због тога, бранилац треба на време да предузме потребне мере за обезбеђење од таквог напада. Зато команданти армија и корпуса обавезно одређују дежурне снаге и средства за борбу с ваздушним десантима и размештају их тамо одакле им могу најбрже и најлакше онемогућити извршење њиховог задатка или приступити њиховом уништењу. Стога појединим падобранцима и групама које би се спустиле у зони борбеног поретка корпуса и дивизије, тј. у тактичкој дубини одбране, не треба дозволити да се међусобно повежу и да заузму неки важан тактички објекат, већ их треба што пре уништити деловима најближих јединица. Борбу с ваздушним десантима могу успешно водити и партизански одреди, самостално или у садејству са јединицама које су већ приступиле њиховом уништењу.

Без обзира на расположива активна противтенковска средства (ПТ оруђа и пушке, ПТ мине, ПТ бомбе, итд.) при организацији противтенковске

одбране треба широко примењивати разна рушења и запречавања на комуникацијама, јер се то, у нашим условима, показало веома корисно за задржавање и уништавање непријатељских тенкова на појединим правцима.

Као што смо видели, дејство партизанских одреда у позадини или на боковима нападача знатно олакшава извршење задатака јединица у одбрани. Зато, одржавање везе са њима у току одбране и коришћење њихових обештајних података о нападачу може бити од огромне користи за браниоца, нарочито у најтежој фази одбране када бранилац води борбу за одржавање тактичког дела, тј. главног појаса одбране. Свако и најмање дејство партизанских одреда, у то време, у непосредној нападачевој позадини, на крилима или на правцу где се води одлучујућа борба, може имати негативног утицаја на нападача, ослабити његову нападну моћ и омогућити браниоцу да учврсти свој положај. Поред тога, својим противнападима, усклађеним са активним дејствима партизанских јединица, бранилац може разбити непријатеља или га принудити да и сам пређе из напада у одбрану. Ако су партизанске снаге довољно јаке, у таквим случајевима, непријатељ може бити изложен потпуном уништењу или заробљавању. Ако је веза између браниоцевих снага и партизанских одреда у позадини нападача прекинута или није још успостављена, командант партизанског одреда, односно најстарији старешина партизанске јединице треба самоиницијативно да дејствује у складу са ситуацијом, првенствено на правцу где регуларне јединице воде борбу.

Ни у једној фази одбранбене борбе не треба испустити из вида улогу и значај партизанских одреда. У савременим условима, у случају рата, они ће се неминовно формирати у нападачевој позадини као резултат отпора народа против агресије и окупације, а нарочито код нас јер наш народ у томе већ има богато искуство.

*

* * *

У овом чланку изложио сам само најнужније елементе извођења одбранбене борбе у оквиру армије у условима позиционе одбране. Тиме нису исцрпљена сва питања која се односе на динамику борбе, нарочито она која зависе од разних услова у којима се одбрана може изводити, као и особености у вези тих услова. Природно је да многобројни и разноврсни лични примери појединих учесника рата могу знатно допунити и објаснити не само додирнута питања у чланку, већ и она која у њему нису обухваћена и кроз то унети нове елементе у теорију о позиционој одбрани. Али, и поред таквих недостатака, ипак сматрам да чланак даје извесну целину овог проблема из које се може доћи до следећег општег закључка:

Одбрана је врло сложена борбена радња која намеће свима старешинама, командама и штабовима брзо сналажење, одлучност, иницијативу, смелост и спремност да би је зналачки и успешно изводили у свима, па и најсложенијим условима, и да би одржали њену сталну активност. Пошто нападач, моћним ударом свих својих ватрених средстава по браниоцевим сасрећеним снагама на релативно ограниченем простору, знатно отежава маневровање, везу, садејство и командовање јединицама и ремети њихов систем ватре, неопходно је потребна снажљивост, окретност и иницијатива, умесно и чврсто руковођење свих старешина да би за све време одржали крајњу упор-

ност трупа и осујетили сва нападачева дејства, без обзира на његову бројну надмоћност (која може бити два, три, а некад и више пута већа). Жилавост и активност одбране зависи од примене одлучног и смелог маневра, као и од упорности и високог морала јединица у одбрани. Победа браниоца не зависи од примене такозване тактике „утврђених линија“ и изолованих акција, него од маневарског и еластичног извођења позиционе одбране и њене чврсте повезаности са разним формама активних дејстава јединица на фронту и дејстава партизанских одреда у позадини нападача. Да би могло доносити благовремене и одговарајуће одлуке и спроводити их у дело, командовање мора увек бити у току догађаја. Зато штабови, као органи командовања, морају организовати непрекидно извиђање и осматрање и старати се о одржавању чврсте везе са свим деловима одбране. У критичним ситуацијама непосредни утицај команде на ток борбених дејстава и контрола спровођења у живот донетих одлука, које из таквих ситуација произилазе, добија велики значај. Обезбеђење непрекидног садејства између јединица и свих родова и видова војске, нарочито при извођењу противнапада и противудара, један је од битних услова за потпуно извршење задатка у одбрани. Исто тако, не треба испустити из вида свестрано борбено обезбеђење трупа у одбрани од непријатељских удара са земље и из ваздуха којима се често може нарушити њихово садејство.